

ŠOLSKI PRIJATEL.

Odgovorni vrednik: A. Einspieler.

Číslo 1. Priloga k slovenskej Bčeli. I. tečaj

Bog vas primi!

Dones zagleda „šolski prijatelj“ běli svēt in vse prav po domače pozdravi: „Bog vas primi“. Mislimo, da ne bode trēba, dolgo in obširno dokazovati, zakaj smo začeli nov časopis za šolske reči na svitlo dajati. Hvala Bogu! šole so se začele po Slovenskem lēpo in pogosto napravljati, - visoko ministerstvo je upeljalo u slovenske šole slovenski jezik in slovenske knjige, - vis. ministerstvo prevdarja, kaj je storiti, da bodo učitelji bolje in ložej živeti zamogli. Terdno zaupamo in prepričani smo, da se bode vse to sčasom lēpo in veselo poravnalo.

Alj kaj bi vse to pomagalo, ako bi dobrih učiteljev po Slovenskem menjkalo? „Dober učitelj-dobra šola, -slab učitelj-slaba šola.“ Nobena občina, nobeno ministerstvo, nobeden šolski prijatelj, nobena človeška duša ni u stanu omikane in učene, dobre in pobožne učitelje stvariti alj oktroirati. To je le samo u vaših rokah, gospodi učitelji; -to je pa tudi vaša sveta dolžnost: „daj rajtengo od svojega hišovanja“; -to bode pa tudi vaša sreča in slava: „kakšno dēlo, takšno plačilo?“—

Ne dobičkarija (prosimo poglejte na cenó: „Bčela s šolskim prijateljem“ je časopis za naj boljši kup), - ne hvalo- in slavo-željnost (prosimo pomislite, da šolsko polje le malo rož in veselja rodi in da svēt hvale ne pozna), -ne to ni nas gnalo, šolski časopis izdajati, temuč le edino in samo dobra volja, po syojej slabosti pripomagati, da naše slovenske šole dobre in prave učitelje dobijo.

U te namēn se bode taj „šols. prij.“ zvěsto in terdno deržal nauka naše svete, katoljške cerkve, ki ostane do konca svēta studenec in skala večne resnice, - „šols. prij.“ bode marljivo donašal, kar zastran šolske metode in podučevanja novega in dobrega, kar za učitelje ljudskih šol imenitnega in koristnega in kar za šolsko mladino veselega in lepega najde.

Za tega voljo vse slavne oblastnije, kterim je skerb za slovenske šole izročena, - vse gospode katehete in učitelje, kterim ljubeznivo in skerbljivo serce do slov šol u persih bije, - vse častite Slovence in Slovenke, kterim domorodna kri po žilah teče, - vse lépo povabimo in poprosimo, da nas pri izdavanju tega časopisa podpirati blagovolijo.

Kar smo serčno želeli, smo dobili, - kar smo živo potrebovali smo dosegli, - gledajmo in skerbimo, da nam ostane in veselo cvéti!

Dobro smo spoznali in občutili, da se u veliko nevarnost podamo, pri tem novem časopisu zraven svojega truda in déla še poverhu veliko škodo u denarjih terpeti; pa tudi očitno povémo, da smo terdno zaupali na pomoč in podporo naših šolskih oblastnij, naših gg. katehetov in učiteljev, naših šolskih prijateljev in domorodcev. Ako nas naše upanje ne goljfa, bode »šolski prijatelj« dolgo živel in se možko obnašal na srečo in slavo slovenskih šol; ako se pa rěč drugače oberne in nas bratje Jugoslavjani zapuste, bode pa - kaj hočemo tajiti - »šolski prijatelj« skoraj spet zaspati moral na veselje naših nasprotnikov in na žalost naše matere Slave: »Vse se može, ako se sile bratsko slože.«

Pojdi taj »šolski prijatelj« po celej preskrasnej Jugoslavii, pozdravi prav serčno vse brate Slavjane, ter naberi in prikupi si mnogo prijateljev!

Celovec 20. decembra 1851.

Uredništvo.

Ljudska šola. *)

Kaj je in zakaj je ljudska šola?

U našej avstrianskej carevini so šolske naprave sedaj na tri verste razdeljene. Imamo visoke, srednje in nizke šole. Med visoke šole slišijo vseučilišca in tako imenovane fakulte, - med srednje slišijo latinske, tehniške in realne šole, - med nizke pa ljudske šole. —

*) Pod tim imenom bode »šolski prijatelj« od sledečih rěči govoril: »Kaj je in zakaj je ljudska šola? Kaj se ima u njej učiti? Kako se ima u njej sploh učiti? Kako se imajo posamezni predmeti ljudske šole učiti? Ti sestavki bodo pisani u ležko razumljivem jeziku in u novem šolskem duhu. —

Ljudske šole spet razpadajo na dve versti:

- a) take ljudske šole, ki imajo samo dva razreda; so po mesticah, trgih in vesih na deželi in se imenujejo „trivialne šole.“ To ime se pa jim čisto nič ne prileže, one bi se lépši in pravilnejši imenovati mogle: „pervenčnice“ (Elementarschulen); —
- b) take ljudske šole, ki imajo tri ali štiri razrede; so le po mestih in se „poglavne šole,“ „poglavnice“ (Hauptschulen) imenujejo.
- „Šolski prijatelj“ se boče s ljudskimi šolami obeli sort (s „pervenčnicami“ in „poglavnicami“) pečal.

Kaj je taj ljudska šola?

Ljudska šola je tista šola, u kterej se človek tako izobraži in omika, kakor je v saki mu človeku - v semu ljudstvu - potreba, da svoj cil in konec doseči zamore. Človek - krona vsih stvari je imenitna, čudna in visoka stvar: Le malo nižej od angelcov je Bog človeka postavil, - imeniten in visok je pa tudi cil in konec človeški.

Poglejmo na človeško truplo in njegove počutke, - premislimo, da u tem vmerljivem truplu nevmerljiva duša prebiva, prevdarimo dušne lastnosti, zmožnosti in sposobnosti, - pebarajmo našo sveto vero, - vse nam oznanuje, da je človek stvarjen za dvojni svét, za zemljo in za nebesa, da je človek poklican, tukaj za nebesa delati, se pripravljati, prizoriti.

Človek stoji u tesnej zavezi s zemljo, ki ga obdaja, s celo robo, ki jo zemlja rodi in nosi, s vsimi živali, ki pameti nemajo: človek je zemljenčan (Erdenbürger).

Človek stoji u tesnej zavezi s človeškim rodом, ki s njim vred na zemlji prebiva, posebno s tistimi ljudmi, ki s njim u ednej rodovini, ednej deželi, ednej deržavi prebivajo: človek je deržavljan (Staatsbürger).

Človek pa še stoji u tesnej zavezi s Bogom u nebesih, ki ga je stvaril, odrešil i posvetil, ki ga redi in vodi, ki je mu večno veselje u nebesih pripravil: človek je nebeščan (Himmelsbürger).

Da pa človek tako, kakor se tej trojnatej zavezi prileže, živeti, in tako svoj cil in konec doseči zamore: je mu vseмогоčni Bog dal vse potrebne lastnosti in sposobnosti; on je mu dal truplo, njegove ude in počutke, ter dušo in njene sposobnosti: um, pamet in voljo.

Pa častiti bravci! pogledjte zernce, ki se u zemljo verže; u tem malem zercu že zavito spi široko drevo, ki bo veselo in lepo zelenelo, cvätelo in zorilo. Alj kaj je trëba, da se ta čudna moč in sposobnost, ki u zercu spi, zbudi in oživi, da sčasom priraste iz zernca košato drevo? Treba je rodovitne zemlje in mokrote, svitlobe in toplote, treba je, da kdo od zunaj skerbi, da se ta skrivna moč u zercu zbudi in razvije.

Tako zernce je tudi človeško truplo in človeška duša; u njih spijo čudne in skrivne moči in sposobnosti: one bodo spale alj na krivo se obrnile, ako jih zanemaraš, - one se pa bodo zbudile in srečno razvijale, ako jih oskerbujesh. Skerbeti, da se u človeškem truplu in u človeškej duši zavite in spijoče moči in sposobnosti zbudijo, zbudjene razvijajo in na pravi pot zavernejo: to je naloga starišev in učiteljev, to je prava naloga ljudskih šol.

Ni taj to poklic in naloga ljudske šole, otroke učiti, da znajo cel katehizem od konca do kraja, da znajo čitati, pisati in računati: zakaj to je veliko premalo; ni to poklic in naloga ljudske šole, nove moči in sposobnosti otroku vlijati in stvariti: zakaj to je nemogoče. Človeške moči in sposobnosti buditi in po pravem potu voditi, s edno besëdo: človeka tako omikati in izobraziti, da svoj cil in konec doseže; - za to je ljudska šola. Cil in konec človeški je pa: da vsaki človek postane moder zemljenčan, zvëst deržavljan in brumen nebesčan.

Učiteljski shod u Doberlejvesi.

23. Avgusta 1851 je bil u Doberlejvesi (Eberndorf) na Koroškem prvi učiteljski shod. Pričijoči so bili naš častiti c. k. šolski svetovavec, gosp. Rudmaš, - duhovni svetovavec, šolski ogleda in fajmošter u Kapli, gosp. Balant Bergmann, - 3 gospodi kateheti in vsi gospodi učitelji. Gosp. B. Bergmann je bil učiteljem svoje dehantije naložil, na sledeče dve prašanji pismeno odgovoriti.

1. Kako bi se otroci naj hitrej pismena (čerke) naučiti in naj ročnej k branju (čitanju) peljati mogli; — in

II. Alj bodemo u slovenskih krajih na Koroškem zanaprej slovenski alj nĕmski alj pa oba jezika u šoli učili?

Vsi učitelji so bili odgovorili in skoraj vsi prav dobro in modro. Pa najbolje je odgovoril izgledni učitelj u Doberlejesi, gosp. Janez Hofbauer. Ednoglasno je bilo sklenjeno, da se imata ta dva odgovora tiskati dati, in „šolski prijatelj“ to prav rad stori zraven pa še vse p. n. gospode šolske svetovavce in dehante lépo prosi, vse, kar slov. šole zadene, njemu pošiljati, on bode vse rad in po mogočosti hitro ponatisnul.

Na prvo vprašanje: kako bi se otroci naj hitrej pismena naučiti in naj ročnej k čitanju peljati mogli, je gosp. Hofbauer takole odgovoril:

Otroke brati učiti, je bila dosedaj poglavitna skerb učitelja. Otrok še ni prav in gladko govoriti znal, in že je moral se učiti, pismena poznati, po tem slovkovati in slednič tudi brati. Otroci dobre glavice in bistre pameti so se take nerazumne robe popadli, in pisme za pismenom imenovati, sčasom slovkovati in tudi brati začeli. Drugi otročiči so nekaj časa s njimi hodili in napredovali. Ker pa niso več bili u stanu, težave zmagati, so zadej ostali; naj več pa se jih še pismen ni naučilo, ker je učitelj s boljšimi naprej šel in mu časa ni ostalo, s slabejšimi na škodo boljših se pečati in muditi.

Za tega voljo je malo po malem nastajalo po različnej zmožnosti otročič u šoli veliko razdelkov, ki so uk močno težaven narejali in motili. Le malo pripravnih je naprej šlo, večji del je jih pa dve, tri leta u enej šoli ostajalo, nekaj je jih pa tudi zgubivši vse veselje clo šolo brez vsega dobička zapustilo.

Če se vse to prevdari, se najde, da je vsega tega krivo bilo:

1. Ker pamet otročičev še dosti razvita in razjasnena ni bila. Pismena poznati, za učence ni tako lehka reč. Treba je, si toliko iz čert narejenih podob, imen in glasov, ki si jih še svesti niso, tako u glavo utisnuti, da jih ne le samo na tanjko razločiti, temuč, kakor jih zagledajo, tudi hitro in gladko imenovati in glaskovati znajo. Morajo namreč vsih pismen tri reči: podobo, ime in glas poznati. Glede na takšne težave in na njih izvir se lahko vĕ,

da bode to le tedaj za otroke lahka reč, kadar se otroci vadijo, podobe pismen, ki se jim pred oči stavijo, ogledovati, med seboj primerjati, in razločevati. Tako bi se njih oko izbistrilo, njih pamet probudila in njih govorni udi se omikali in se pripravili ob svojem času gladko in pravilno brati.

2. Temu je kriva tudi navada, po dvakrat u letu otročiče u šolo jemati. To ni le samo zoper postavo, temuč tudi postane nova versta alj razdelk učencov, tedaj potreba, jih posebej učiti. Na take nove učence učitelj le malo časa obrniti more, in še tista ura, ki se na nje oberne, podkopuje omiko in napredovanje večjih učencov.

3. Pervi nauk strašno moti tudi ta navada po deželi, da novi učenci le po malem šolo nastopujejo. Če taj nektera kesna bajbica čes 14 dni, kaka nemarna dekla po 6 — 8 nedeljah, in kak nezarobljen kmet še le tedaj svojega otroka u šolo pošlje, kedar se njemu poljubi, tako ta spaka učitelja zaderžuje, svojo šolo ročno opravljati in lépo dalej postopati. On ne bode u stanu, vse učence godno pismena učiti in kazati; tudi ne bode mogel otroke u branju pogosto in pridno vaditi in izuriti, če učenci iz šole ostajajo.

(Dalje sledi.)

D i v j i m o ž .

Trije tovarši smo se vračali, pripoveduje neki duhovnik v Ameriki, nekoga večera domu. Sonce se je ravno že za gore priklanjal, in hladni věterci pihlali, ko se bližamo nekemu gojzdu. Zaslšimo nulo vpilje iz njega. Urno se podamo za glasom. Tu najdemo na zelenoj tratici pod košatim drevesom nekoga divjega, ki je slab in vpehan konec svojega življenja pričakoval. S prva še besēdice ni hotel spregovoriti. Čez en čas reče solznih oči: „ko je danes zjutraj sonce nebo zlatiti jelo, sem se podal na pot, še dons svojo domačijo doseči. Pa v gojzdu zablodim; že se mrači; slab in shojen moram tukaj obležati. Vsaki trenutek se moram bati, da me strupene kače, divje zverine ali moji sovražniki ne vmorijo. — „Moja vboga žena! moji vbogi otročiči!“ V serce se je vsmilil nam revež. Vzememo ga seboj v svojo bajto, ter mu, ko smo ga

nasitili in okreščali, tik svoje postelje posteljem. Le pertena stena je bila vmes. On se vleže in kmalo sladko zaspil. Sred noči me lahek šum izbudi, kakor bi divji iz svoje postelji vstajal.

Močno se prestrašim in poslušam, kaj da bode. Pa kako neumen je bil moj strah! Toga nikoli ne pozabim. Na kolena se je vergal in blizo takole moliti jel: „Preljubi Bog! bodi zahvaljen, da si mi na mojem potu sonce sjati dal; bodi zahvaljen, da me ni nikaka strupena kača pikoula ali kaka ljuta zverina raztergala; bodi zahvaljen, da me niso moji sovražniki srečali ali v pest dobili.“

„Hvala ti bodi na vsem, preljubi Bog! da si mi tacega prijatelja poslal, ko sim že mēnil, da se mi poslednja ura bliža. Ako bode ovi ptujec, ali njegovi otroci ali prijatelji potovali, tako te prosim, daj tudi njim svitlo sončice, obvari jih strupenih kač, ljutih zverin in nevsmiljenih sovražnikov. In če bi kdo zmed njih zablodil in na poti obležal; daj vsmiljenoga človeka priti, da ga seboj na svoj dom zapelje in ga pred vsim hudim obvarje!“

Taka je bila njegova molitva, moja pa je bila: O Bog daj mi zraven toga divjega prostorček pri tebi v svitlih nebesih. J. Leder.

Z v e č e r.

Veselo mi v persih
Serce zaigra,
Ko veterc večerni
Po drěvju pihlá.

Ko lučie in svečie
Nebó vse migljá;
Tedaj, o tedaj ne
Pustí me doma.

Na hribček zeleni
Me vabí, podí;
Tam vžge se mi duša,
Gospoda časti.

Pogledam na zemljo,
Vse polno travic;
Pogledam na nebo,
Vse polno zvezdic.

Kot travic po zemlji
Na nebu zvezdic,
Toliko po svetu
Človeških dušic.

Bog Oče tam gori
Vse prav oskerbí;
Le mirno zaspimo,
Nad nami budi.

In ko bo dušici
Jemati slovó;
Naj svētjo zvezdice
Jej v svitlo nebó.

Gregor Janežić.

Z a k o n o š a.

CesarSKI ukaz 11. maja 1851.

»§. 3. Druge davščine u denarjih, ki se po postavi nalagajo ali ki že obstoje, in ktere iztirjevati spada med opravila politične uprave, postavim: stroške za ozdravljanje alj druge plačila za zdravništvo, denarske kazni, ktere politične oblastnije nalagajo, prejemščine občinskih uradnikov, ki jih je deržavna oskerbnija na občinske stroške u službo postavila, doneske za cerkve, fare in šole, učnino itd. morajo po zaukazu političnih oblastnij ali njih lastni organi, ali naměsto njih in po njih naročilu občinski organi poberati.

Ravno to velja zastran tistih davščin u robí (natori), ktere so imele dozday politične oblatnije poberati za cerkve, fare in šole, ako se pravica do tih prejemščin ne spodbija, ali, dasiravno se spodbija, ako je posest opravičenega varvana.

Če kdo celo davščino ali nekaj davščine dati zamudi alj odreče, ima politična oblastnija pravico, njega alj koj naravno sama alj po občinskih organih opomeniti in po tem, ako opomin nič ni pomagal, se tistih eksekucijsnih sredstev poslužiti, ktere so sicer dopuščene, da se zastanki (dolgi) neposrednih davkov iztirjajo.“

D r o b t i n ě i c e.

* Aleksander Veliki, slavni kralj macedonski, je imel navado terditi, da ima svojemu učitelju in odgojitelju Aristoteles-u več zahvaliti kakor svojemu očetu, kralju Filipu; zakaj te je njemu sicer dal življenje, alj uni je ga pa naučil, svoje življenje dobro in modro obračati.

* Letos je lukaj u I. lětu 8, u II. pa 11 šolskih pripravnikov. Tri izmed njih stanujejo pri šols. svetovavcu, gosp. Rudmašu, kjer zraven stanovanja še tudi jesti zastonj dobivajo. U sobi šolsk. svetovavca tudi stoji lěp glasovir, kamor se vsi šols. pripravniki vadit hodijo. Glej malo seminišče! —